

УДК 351.78:711.4

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6022019.12>

Прегледни рад

*Ана Параушић**

*Институт за криминолошка и социолошка
истраживања, Београд*

*Милан Липовац***

Универзитета у Београду, Факултет безбедности

КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРЕТЊИ УРБАНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ

Сажетак

Урбана безбедност представља комплексно истраживачко поље, које чине различити безбедносни проблеми (ризици, рањивости, претње), разнолики актери, тј. провајдери који учествују у остваривању и унапређењу безбедности урбаних средина, као и стратегије, активности и средства које су усмерене ка решавању безбедносних проблема, а у циљу заштите виталних вредности у урбаној средини. Безбедносна претња представља један од кључних, а можда и најважнији елемент урбане безбедности. Имајући то у виду, у раду ће бити представљене неке од најчешће проблематизованих безбедносних претњи у урбаној средини, као и опис њихових карактеристика, узрока и последица. Осим тога у раду ће такође бити издвојене неке од основних специфичности претњи урбане безбедности, а у циљу утврђивања заједничких карактеристика и евентуалних образаца у погледу узрока и

* Истраживач-приправник, parausicana@gmail.com

** Доцент, milanlipovac@gmail.com

испољавања претњи урбаној безбедности. На крају ће бити представљени и могући критеријуми за класификацију безбедносних претњи урбаних средина, а као израз потребе даљег утемељења и систематизације области урбане безбедности.

Кључне речи: урбана безбедност, безбедносне претње, претње урбаној безбедности, класификација безбедносних претњи, урбани криминал и насиље, урбано ратовање, урбани тероризам, угрожавање урбане животне средине

1. УВОД

Живот у граду обележавају бројне предности, попут степена економског развоја, друштвене и културне интеграције, виших прихода и развијене тржишне структуре. Међутим, град је истовремено извор и позорница озбиљних проблема попут пренасељености, загушења у саобраћају, непланског развоја, лошег пружања основних услуга, „дивље“ градње, загађења воде, земљишта и ваздуха. Имајући у виду да ови проблеми угрожавају нормално одвијање живота у граду, истраживачи и практичари безбедности заинтересовани су за разумевање различитих безбедносних проблема у урбаној средини, као и објашњавање њихових узрока, основних карактеристика и многоструких последица.

Урбана безбедност представља релативно новију тему теоријских дебата и научних истраживања. Део тема које су обухваћене истраживачким питањима урбане безбедности интелектуално порекло има и у расправама античких филозофа који су расправљали о условима, нормама и (жељеном) квалитету живота, па и о безбедносним проблемима у старогрчким градовима-полисима. Овакве теме су привлачиле пажњу и средњевековних мислилаца, имајући у виду да се у овом периоду град јавља као основна форма друштвеног, политичког, економског, па и безбедносног организовања, значајно пре настанка модерних европских националних држава.¹

1 Упркос томе што је у традиционалном промишљању о безбедности држава посматрана

Услед наглашене специфичности различитих контекста и сложености феномена града, на постојећем степену академске расправе о концепту урбане безбедности немогуће је доћи до јасних одређења. На основу обимног прегледа литературе, могуће је закључити да урбану безбедност чине различити безбедносни проблеми (ризици, рањивости, претње), разнолики актери, тј. провајдери који учествују у остваривању и унапређењу безбедности урбаних средина, као и стратегије, активности и средства које су усмерене ка решавању безбедносних проблема, а у циљу заштите виталних вредности у урбаној средини.

Обзиром да безбедносна претња представља можда и најважнији елемента урбане безбедности, неопходно је направити додатни осврт на овај комплексан појам. Према појединим ауторима, претња као таква представља саопштење непријатне алтернативе за појединца или групу од некога ко располаже моћи или онога ко се претвара да је има.² Безбедносна претња може бити одређена као изразита намера да се неко или нешто повреди, уништи или казни.³ Међутим, овакво одређење није без недостатака обзиром да безбедносне претње своди на оне активности које неки рационални актер (актер са намером) предузима како би неког или нешто повредио, уништио или казнио. Са једне стране, овакво одређење сужава опсег безбедносних претњи само на оне активности које предузимају актери са намером, а чиме се искључују

као основни референтни објекат, неки аутори нас подсећају на историјски значај који је град имао, што не смеју занемарити ни теоретичари безбедности. Луис Мамфорд напомиње да је настанак европских средњовековних градова био подстакнут потребом људи да се удружују и тако осигурају физички опстанак (Luis Mamford, *Kultura gradova*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2010, стр 20-21). Током периода ренесансе градови су били центар економског и политичког живота, а сваки већи град осмишљен је као утврђење (*city-as-fortress*). Тек након дугог периода доминације градова као основне јединице безбедности, долази до формирања националних држава као најважније форме политичког организовања друштва (Michael Shapiro, „Managing urban security: City walls and urban metis“, *Security Dialogue*, Sage, Thousand Oaks, 4-5/2009, р. 446-7). Упркос томе, поједини аутори сматрају да су управо градови одиграли кључну улогу у формирању модерних европских држава, и последично еволуцији међународних односа (Charles Tilly, *Cities and the Rise of States in Europe, AD1000 to 1800*. Westview, Boulder, 1994; Felix Driver, David Gilbert, *Imperial cities*. Manchester University Press, Manchester, 2003).

2 Wolfgang Koschnik, *Standard Dictionary of the Social Science*, French & European Pubns, Paris, 1992, p. 210.

3 Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, стр. 37.

неке природне и технолошке појаве попут, земљотреса или технолошког акцидента иза којег не стоји намера неког друштвеног актера. Са друге стране, овакво одређење укључује и оне друштвене појаве и активности који се не могу сматрати безбедносном претњом, попут друштвено-правне регулације, где суд (актер са намером) жели неког или нешто да повреди или уништи, односно, казни (у законом прописаној процедури) због друштвено опасног понашања (односно кривичног дела које учинио).

Због овог, али и других разлога⁴ истраживачи безбедности веома често избегавају експлицитно одређење безбедносне претње и уместо тога заједно са безбедносним изазовима и ризицима користе збирну одредницу опасности, а са жељом да обухвате све релевантне појаве и процесе који могу или који реално угрожавају безбедност неког референтног објекта.⁵ Веома често се као генерички назив за безбедносне изазове, ризике и претње користи и одредница безбедносни проблеми.⁶

Природа безбедносних проблема, односно безбедносних претњи зависи од припадајућег референтног објекта, односно јединице анализе о чијој безбедности је реч.⁷ У граду, односно на нивоу урбане безбедности, постоје бројне безбедносне претње, од оних традиционалних и најчешће тематизованих попут криминала и оружаних сукоба, па до савремених попут угрожавања животне средине, тероризма или злоупотребе информационих и комуникационих технологија.⁸ Већи број ових претњи наизглед нема много тога заједничког, па се као

4 Веома важна карактеристика безбедносних претњи је и њихова вишезначност, која чак подразумева могућност међусобно искључујућих погледа на исту појаву или процес. Наиме одређени актер нешто може сматрати безбедносном претњом, односно појавом која угрожава безбедност, док за другог актера то може бити потпуно супротна појава која је усмерена на остваривање/унапређивање безбедности.

5 Милан Липовац, „Допринос конструктивистичке парадигме студијама безбедности”, *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво, Београд, 3/2013, стр. 439-460.

6 Иван Димитријевић, Ана Параушић, *Каталог база података за истраживања у области безбедности*, Центар за применјену безбедност, Београд, 2017, стр. 12.

7 Milan Lipovac, „Konceptualna analiza bezbednosti“, u zborniku: *Međunarodna bezbednost: Teorijski pristupi* (ur. Milan Lipovac, Dragan Živojinović), Inovacioni centar Fakulteta bezbednosti, Beograd, 2014, стр. 61.

8 Ана Параушић, „Smart city ICT Solutions for Enhancing Human Security“, In: *The Proceedings of Human Security and New Technologies. 4th International Academic Conference on Human Security* (Ed. Svetlana Stanarević, Goran J. Mandić, Ljubinka Katić), Faculty of Security Studies, Human Security Research Center, Belgrade, 2018, pp. 241-247.

логичан истраживачки захтев намеће потреба за њиховим детаљнијим приказом, и провером претпоставке по којој природа и специфичност безбедносних претњи зависе и од природе референтног објекта који угрожавају. Уколико би се ова претпоставка потврдила и евентуално уочиле неке важне сличности претњи урбаној безбедности, односно уколико би се утврдио њихов најмањи заједнички садржилац, онда би то представљало солидну основу за даље теоријско и методолошко утемељење безбедносних претњи на нивоу града.

Имајући то у виду, у раду ће бити представљене неке од најчешће проблематизованих безбедносних претњи у урбаној средини, као и опис њихових карактеристика, узрока и последица. Осим тога у раду ће такође бити издвојене неке од основних специфичности претњи урбане безбедности, а у циљу утврђивања заједничких карактеристика и евентуалних образаца у погледу узрока и испољавања претњи урбаној безбедности. На крају ће бити представљени и могући критеријуми за класификацију безбедносних претњи у урбаним срединама, а као израз потребе даљег утемељења и систематизације области урбане безбедности.

2. НАЈЧЕШЋЕ ТЕМАТИЗОВНЕ ПРЕТЊЕ УРБАНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ

Комплексност урбаних средина, као и диверзитет актера који у њој делују условили су немогућност успостављања коначне и исцрпне листе безбедносних претњи у градовима. Многобројност и разноликост претњи урбаној безбедности произлази и из специфичности различитих урбаних контекста, па је с тим у вези могуће очекивати тематизацију различитих безбедносних проблема у глобалним градовима САД и Западне Европе, насилним метрополама Латинске Америке, вишемилионским градовима Далеког Истока, пренасељеним и неразвијеним градовима Африке, или посткомунистичким градовима Југоисточне Европе. Међутим, неке урбане безбедносне претње су карактеристичне за готово све урбане средине широм света. То су претње које се традиционално везују за подручје града, и произлазе из природе онога што се означава као урбано. Зато ће у овом делу рада бити представљене

неке од најчешће проблематизованих, односно тематизованих безбедносних претњи у литератури о безбедности градова.

2.1. Урбано насиље и криминал⁹

Једна од најчешће и најдуже проблематизованих тема безбедности у градовима јесте проблем криминала и насиља у урбаним срединама. Важно је поменути да се у значајном корпусу истраживачке грађе бројне теме, попут унапређења стања урбане безбедности, смањења сиромаштва и неједнакости у градовима, урбаног планирања и урбане обнове, анализирају из перспективе криминала, а што је последица чињенице да су управо криминолози најактивнији у промовисању урбане безбедности као посебне истраживачке области. Ипак, уколико бисмо урбану безбедност посматрали из призме теоријских приступа развијених у криминологији, ово комплексно истраживачко поље било би сведено на питања превенције и репресије криминала у градовима. Стога ће урбани криминал и насиље овде бити представљени у широј перспективи, односно као безбедносне претње које угрожавају значајне вредности у граду, и имају различите појавне облике и карактеристике.

Разматрајући појавне облике насилног криминала у градовима, истраживачи ту пре свега мисле на насиље које проузрокује физичку и/или психолошку штету, од убистава, преко телесних повреда, разних видова сексуалног насиља, као и кривична дела имовинског криминала са елементима насиља. Заједничка и више него очигледна одлика насилног криминала, као претње урбаној безбедности, јесте да се испољава у урбаној средини, а што са собом повлачи извесну специфичност у манифестацији и одликама.

Приметно је да је једна од основних карактеристика насилног криминала његова концентрација у градским

⁹ Може изгледати необично што ово потпоглавље није раздвојено на два засебна. Међутим, уочавамо у теоријским расправама и истраживачкој пракси тренд спајања ове две теме. Наиме, када говоре о урбаном насиљу и криминалу (*urban violence and urban crime*) истраживачи углавном имају на уму насилни криминал (*violent crime*), оно што би се у нашем контексту означило као кривична дела против живота и тела (убиства, телесне повреде), затим кривична дела против полних слобода (силовање и разне врсте сексуалног узнемиравања), па и нека дела против имовине а која подразумевају примену силе. Укратко, у оквиру урбаног насиља и криминала подразумевамо сва она кривична дела извршена применом неког вида силе или насиља.

подручјима, с тим да унутар градова постоје просторне разлике у распрострањености насилног криминала. Ово је нарочито симптоматично за убиства, чије су веће стопе забележене у сиромашнијим деловима града. Имајући у виду полну структуру, може се закључити да се мушкарци у диспропорционално већем броју јављају као починиоци насилног криминала. Мушкарци су такође чешће жртве урбаног насиља, док су жене у већој мери виктимизоване сексуалним насиљем.¹⁰ Истраживачи су такође утврдили да је величина града важна карактеристика урбаног криминала. Вероватноћа виктимизације је чак и до 70% већа у градовима који имају више од милион становника, него у градовима који броје до 100,000 становника.¹¹ Урбанизација је такође један од основних фактора којим се објашњавају веће стопе криминала у градовима. Значајан пораст становништва у градовима снажно је повезан са криминалом, обзиром да већа концентрација људи на релативно малом простору подстиче конкуренцију око ограничених ресурса, што утиче на ширење стреса и друштвене аномије,¹² односно друштвене и еколошке неравнотеже.¹³

Осим на карактеристике насилног урбаног криминала осврнућемо се овде и на његове ефекте, односно вредности које угрожава у граду. Насилни криминал има далекосежне последице на бројне димензије градског живота.¹⁴ Могуће их је представити помоћу концентричних кругова (Графикон 1) у чијем центру се налазе смрт и повреде као директне последице криминала, затим расељавање и миграције, социјални капитал и друштвена кохезија, социјално благостање, и на крају управљање градом (*urban governance*).

10 Ailsa Winton, „Urban violence: a guide to the literature“, *Environment and Urbanization*, Sage, Thousand Oaks, 2/2004, pp. 181-203.

11 Alejandro Gaviria, Carmen Pagés, „Patterns of crime victimization in Latin American cities“, *Journal of Development Economics*, Elsevier, Amsterdam, 1/2002, p. 190.

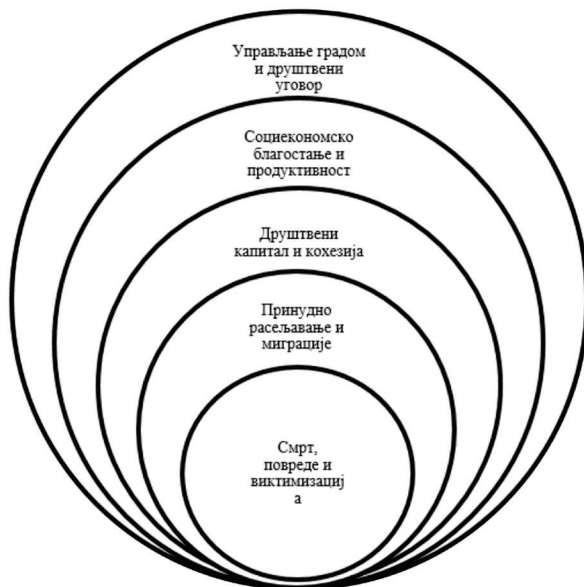
12 Edward Glaeser, Bruce Sacerdote, *Why is there more crime in cities?*, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 1996; Jan van Dijk, „Criminal Victimization: A Global View“, In: *Surveying Crime: A Global Perspective – Proceedings of the International Conference*, ISTAT, Rome, 1998, pp. 63-93.

13 Ellen Brennan, *Population, urbanization, environment, and security: a summary of the issues. Environmental Change and Security Project Report (Issue 5)*, The Woodrow Wilson Center, Washington, D.C., 1999.

14 Robert Muggah, *Researching the urban dilemma*, International Development Research Centre, Ottawa, 2012, p. 28.

Неки аутори претпостављају да урбано насиље и криминал могу имати далекосежне структурне и функционалне последице, уколико су широко распрострањени.¹⁵ Читави сламови и неформална насиља попримају карактер криминалних зона ван контроле власти и безбедносних снага. Као одговор на овакву ситуацију, богати грађани могу осетити потребу да се ограђују зидовима, уграђују скупе системе обезбеђења и унајмљују приватно обезбеђење.¹⁶ Резултат може бити фрагментација јавног простора, слом друштвене кохезије, генерисање и продубљивање просторне сегрегације између богатих и сиромашних.¹⁷

Графикон 1: Последице урбаног насиља и криминала

Извор: Muggah, *Researching the urban dilemma*, нав. дело. р. 28

15 Caroline Moser, Dennis Rodgers, *Change, violence and insecurity in non-conflict situations*, Overseas Development Institute, London, 2005.

16 Oliver Jütersonke, Robert Muggah, Dennis Rodgers, „Gangs, urban violence, and security interventions in Central America“, *Security dialogue*, Sage, Thousand Oaks, 4-5/2009, р. 376.

17 Слом друштвеног уговора и кохезије, немогућност званичних органа власти да заштите своје грађане и сличне карактеристике, приписују се често такозвани „крхким градовима“ (*fragile cities*). У таквим градовима читава насеља могу бити под контролом недржавних оружаних група, са паралелном структуром власти која се такмичи или у потпуности потписује званичне органе власти. Овај концепт донеке је сличан снази државе, али за сада без јасних индикатора на основу којих је могуће мерити снагу градова.

Реаговање на урбано насиље и криминал одувек је било једна од главних преокупација различитих провајдера безбедности, управо због велике штете коју проузрокује овај тип претње урбаној безбедности. Државни актери су настојали да на овај проблем одговоре репресијом, а у неким случајевима да га пребаце и задрже на периферним подручјима града. Најекстремнији вид ове претње урбаној безбедности јавља се када су њени носиоци банде, које неки аутори означавају као „нове урбане побуњенике“ (*new urban insurgents*),¹⁸ а које својим активностима директно угрожавају ауторитет власти. Ипак, поједини аутори верују да јаки локални лидери могу имати значајног утицаја на редукцију урбаног насиља и криминала и то залагањем за институционализацију локалних безбедносних политика, јачањем институција и друштвеним реформама које промовишу грађанске вредности и посвећеност ненасиљу.¹⁹

2.2. Урбано ратовање

Оружани сукоби представљају једну од традиционалних безбедносних претњи која се може рефлектовати на различитим нивоима, од глобалног и регионалног, преко националног до индивидуалног. Посматрајући из перспективе урбане безбедности, ова претња поприма своје специфичности, које произлазе како из природе савремених градова, тако и из специфичности модерних форми вођења сукоба. Веза између градова и ратова је врло комплекса, и аутори истичу да се не ради о неком новом односу, већ пре свега обновљеном и измењеном, а услед динамике савремене урбанизације.²⁰

Једна од основних преокупација истраживача представља угроженост критичне инфраструктуре, као конститутивне одлике урбаних средина. Ова појава свакако није нова. Индустријализација и урбанизација у 19. и 20. веку довели су до повећане концентрације инфраструктуре у урбаним подручјима, попут железнице, путева и телеграфских и

18 Max Manwaring, *Street Gangs: The New Urban Insurgency*, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle, 2005.

19 Kristian Hoelscher, Enzo Nussio, „Understanding unlikely successes in urban violence reduction“, *Urban Studies*, Routledge, Abingdon, 11/2016, pp. 2397-2416.

20 David Campbell, Stephen Graham, Daniel Bertrand Monk, „Introduction to uricide: the killing of cities?“, Internet, http://muse.jhu.edu/journals/theory_and_event/toc/tae10.2.html, 25/4/2019

телефонских линија. Као резултат овог процеса, градови су постали мете управо због тога што су се у њима налазили технички системи неопходни како би се водио рат. Подривање капацитета непријатеља који се тичу комуникације, протока обавештајних података, особља, муниције и других залиха постало је значајна тактика за реализовање стратешких циљева у модерном оружаном сукобу. Неки сматрају да је услед ових промена настало стратешко бомбардовање,²¹ које је до краја Другог светског рата еволуирало од циљања војних мета до напада на читаве градове, а као средство деморализовања и застрашивања становништва.²²

Урбана димензија оружаних сукоба у 21. веку мање је везана за масовно уништавање, а више за градове као места фокусираних борбених дејстава. Комбинација физичког окружења и концентрација становништва на релативно ограниченем простору, погодна је за вођење асиметричног ратовања. Усмеравање организованог насиља ка угрожавању критичне урбане инфраструктуре и даље се посматра као најефикаснији начин наносења штете непријатељу. Критична инфраструктура која се односи на информационе технологије, саобраћај, енергетику, храну, водоснабдевање, грејање, управљање отпадом и друге комуналне услуге предмет су посебне заштите,²³ али и нарочито угрожене вредности јер су неопходне за нормално одвијање свакодневног живота у урбаном окружењу.

Однос града и оружаног сукоба могуће је посматрати двоструко. Са једне стране, савремени град је постао мета и позорница различитих форми вођења оружаног сукоба који

21 Azar Gat, *A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War*, Oxford University Press, Oxford, 2001, p. 593.

22 Као илустрацију ове тврдње навешћемо бомбардовање СР Југославије од стране НАТО-а 1999. године. Оружане снаге НАТО су гађале инфраструктуру, уништавајући мостове, рафинерије нафте, графо-станице и далеководе, као и школе, болнице, зграду телевизије, али и објекте који представљају националне симболе, а који се доминантно налазе у градовима попут Авалског торња, зграде ЦК и хотела Југославија. Бомбардовање Београда и осталих градова није за циљ имало само уништавање оружаних снага и линија снабдевања; било је усмерено ка уништавању технолошких система кључних за одвијање градског живота (Martin Coward, „Network-centric violence, critical infrastructure and the urbanization of security“, *Security Dialogue*, Sage, Thousand Oaks, 4-5/2009, p. 407).

23 Steve Graham, Simon Marvin, *Splintering Urbanism: Networked Infrastructures, Technological Mobilities and the Urban Condition*, Routledge, London, 2001.

обликују просторне, политичке и економске услове у њему.²⁴ Као последица тога, градови су секуритизовани у односу на стварне или потенцијалне претње за које се сматра да произлазе из начина вођења оружаног сукоба и специфичног начина на који угрожава градски живот. Са друге стране, рат је постао урбанизован, обзиром да је његова доктрина и пракса прилагођена условима урбаног окружења.²⁵ Из свега наведеног могуће је закључити да је веза између града и савременог рата узајамно конститутивна, односно да је савремени рат конструисан урбанизацијом, и обрнуто, град је измењен савременим ратовима.

2.3. Урбани тероризам

За разлику од криминала и оружаног сукоба, академско интересовање за тероризам релативно је скорије, што нарочито важи за тероризам у урбаним срединама. Приметно је, ипак, да су истраживачи препознали тероризам као значајну претњу урбаној безбедности. Неколико је разлога зашто постоји потреба изучавања тероризма на нивоу града. Тероризма је чин насиља, који је усмерен на изазивање масовних жртава и страха код становништва, а зарад остваривања политичких циљева. Рањивост града на терористичке нападе произлази из саме природе његове структуре и функција које се остварују у урбаној средини. Економске и друштвене активности, представници власти, значајни инфраструктурни објекти концентрисани су у савременим градовима. Осим тога, градови су седишта симболичких објеката као и споменика, а који су део идентитета урбаног становништва. Велики градови функционишу захваљујући међусобној вези различитих система, па рањивост једног система може имати великог утицаја на функционисање осталих.²⁶ Због свих ових разлога, очигледно је зашто су градови пожељне мете терористичких напада.

24 Martin Coward, „'Urbicide' Reconsidered“, Internet http://muse.jhu.edu/journals/theory_and_event/toc/tae10.2.html, 25/4/2019

25 William Rosenau, „'Every room is a new battle': The lessons of modern urban warfare“, *Studies in Conflict & Terrorism*, Taylor & Francis, Philadelphia, 4/1997, pp. 371-394;

26 George Bugliarello, „Urban security in perspective“, *Technology in Society*, Elsevier, New York, 4/2003, pp. 499-507.

Сматра се да терористи усмеравањем својих активности ка уништавању симбола једног града, а који представљају саставне елементе урбаног живота, остварују ефекат страха код великог броја људи.²⁷ Неки аутори сковали су термин „урбицид“ (*urbicide*) како би означили намерно уништавање града, појединих градских подручја или његових карактеристика. У контексту тероризма, урбицид се односи на масовно уништавање споменика културе и цивилизације у једном граду, а који осим људских жртава и уништавања инфраструктуре, има за циљ изазивање масовног страха код урбаног становништва.

2.4. Урбано сиромаштво

Сиромаштво је, попут криминала, традиционална област проучавања друштвеног живота у градовима. Овај комплексан и вишедимензионалан феномен повезан је са урбаном безбедношћу веома сложеним везама, а начин расветљавања овог односа у великој мери зависи од начина на који се сиромаштво интерпретира, као и његових специфичности у урбаном окружењу. Сиромаштво се може посматрати као угроженост индивидуалног и социјалног благостања, као и немогућност задовољења основних потреба.²⁸ Сиромаштво представља вишеструку депривацију, не само у односу на приходе, већ и односу на становање, образовање, здравље и учешће у заједници.²⁹ Ово свеобухватно одређивање сиромаштва има свој пуни смисао у контексту урбане безбедности, јер угрожава могућност градског становништва да живи на задовољавајућ и прихватљив начин.

Сиромаштво се као претња урбаној безбедности може манифестовати на неколико начина. Озбиљне ефекте може имати уколико је распрострањено у појединим деловима града, где се вишеструке последице могу кретати од угрожавања

27 Jo Beall, *Cities, Terrorism and Urban Wars of the 21st Century*, DESTIN, London, 2007; Klas Borell, „Terrorism and everyday life in Beirut 2005: Mental reconstructions, precautions and normalization“, *Acta Sociologica*, Sage, London, 1/2008, pp. 55-70.

28 Peter Edward, „The ethical poverty line: A moral quantification of absolute poverty“, *Third World Quarterly*, Routledge, Abingdon, 2/2006, pp. 377-393.

29 Julia Preece, „Widening participation for social justice: poverty and access to education“, In: *Widening access to education as social justice* (ed. Oduaran, Akpovire, Bhola, Harbans), Springer, Dordrecht, 2006, pp. 113-126.

благостања становника, преко сегрегације, до изазова за градске власти. Овакав начин испољавања сиромаштва аутори везују за тренд масовне урбанизације који је допринео све већем осиромашивању људи који живе у градовима, или како неки још драматичније истичу – урбанизацији сиромаштва.³⁰ Овај процес повезан је са ширењем неформалних „дивљих“ насеља (*slums, shanty towns*), у којима су становници екстремно сиромашни, и где недостаје минимум хигијенских и санитарних услова, што условљава појаву разних здравствених ризика.

Урбано сиромаштво посматра се такође као услов (или последица) других озбиљних безбедносних проблема у градовима, па се о њему у безбедњачкој литератури најчешће говори као ”генератору” или ”мултипликатору” других безбедносних претњи. Живот у урбаним неформалним насељима карактерише насиље и криминал, који представљају начине преживљавања у сиромаштву, али и стратегију борбе за моћ. Неки аутори истичу да су због високих стопа насилног криминала, урбана маргинализована подручја угрожена државним интервенцијама у борби против криминала, али и активностима инвеститора који желе да купе земљиште по ниским ценама.³¹

Урбано сиромаштво може утицати на реконфигурацију урбаног простора и промене у структури градског живота. Наиме, у великим градовима, у страху од растућег криминала и других облика друштвених девијација у сиромашним четвртима, богатији становници настоје да се ограде и дистанцирају, као начин да се заштите.³² На тај начин се продубљују поделе између богатих и сиромашних у граду, што се одражава на његов изглед и функционисање.

30 Rita Abrahamsen, Don Hubert, Michael C. Williams, „Guest editor’s introduction to special issue on urban insecurities“, *Security Dialogue*, Sage, Thousand Oaks, 4-5/2009, p. 367.

31 Caroline Moser, Cathy McIlwaine, „Latin American urban violence as a development concern: towards a framework for violence reduction“, *World development*, Pergamon, Oxford, 1/2006, pp. 89-112.

32 Rita Abrahamsen, Michael C. Williams, „Securing the city: private security companies and non-state authority in global governance“, *International relations*, Sage, London, 2/2007, pp. 237-253.

2.5. Угрожавање урбане животне средине

Угрожавање животне средине у градовима представља релативно добро проучену претњу урбаној безбедности. Ипак, важно је напоменути да је богата истраживачка грађа о природним катастрофама и акцидентима изазваним од стране човека настала за потребе различитих научних дисциплина, често из области техничких и природних наука. Упркос томе, могуће је издвојити неке од основних карактеристика ове претње урбаној безбедности.

Елементарне непогоде, као и остале катастрофе великих размера, могу имати девастирајуће последице по урбану животну средину. Иако се као безбедносна претња изучавају од средине прошлог века, елементарне непогоде су кроз читаву историју изазивале огромне људске жртве, физичко разарање, па и нестајање читавих градова или њихових појединих делова.³³ За катастрофе великих размера, било да им је узрок у природи или људској делатности, сматра се да могу изазвати више проблема него криминал или оружани сукоби.³⁴ Осим тога, ефекти непогода или акцидентата обично се не ограничавају на једно подручје или град, већ угрожавају становништво и животну средину суседних градова.

Угрожавање животне средине у градовима повезано је са бројним процесима који могу утицати на то како се ова претња манифестује. Урбанизација, је једна од најважнијих чинилаца који може утицати на проблеме у урбаним срединама јер је повезана са просторном концентрацијом људи, инфраструктурних објеката, потрошњом енергије, коришћењем воде и стварањем отпада.³⁵ Однос између урбанизације и деградације животне средине је веома сложен, и подразумева анализу интеракције природног и изграђеног окружења, као и различите економске, политичке и друштвене факторе.

33 Помпеја, антички град, потпуно је уништен ерупцијом вулкана Везува 79. године. У једном у најчувенијих земљотреса на тлу Европе, у Лисабону 1755. године, процењује се да је страдало између 40.000 и 50.000 људи.

34 Gorazd Meško, Bernarda Tominc, Andrej Sotlar, „Urban security management in the capitals of the former Yugoslav republics“, *European journal of criminology*, Sage, London, 3/2013, p. 288.

35 Carl R. Bartone, Janis Bernstein, Josef Leitmann, *Managing the environmental challenge of Mega-Urban Regions*, Asian Institute of Technology, Bangkok, 1992.

3. СПЕЦИФИЧНОСТИ БЕЗБЕДНОСНИХ ПРЕТЊИ У УРБАНИМ СРЕДИНАМА

Урбани криминал и насиље, оружани сукоби, урбани тероризам, урбано сиромаштво и угрожавање урбане животне средине, представљају неке од најчешће и најдуже тематизованих претњи урбаној безбедности. Овде се списак безбедносних претњи у урбаним срединама не завршава, али систематизација досадашњег сазнања о свима њима превазилази циљеве овог рада. Упркос томе, могуће је издвојити неке од специфичних карактеристика претњи урбаној безбедности.

Прво, иако су, у аналитичке сврхе, безбедносне претње представљене засебно, треба напоменути да се више претњи може јавити истовремено, и да врло често имају оснажујуће дејство. У таквим случајевима, тешко је понекад утврдити шта је последица, а шта узрок, док је једино евидентно да имају негативне ефекте на нормално одвијање живота у граду.

Најочигледнији пример оваквог односа јесте повезаност криминала и сиромаштва у градовима, о чему је већ било речи. Једна од вишеструко потврђених теоријских претпоставки јесте да се урбани криминал концентрише у подручјима са нижим приходима. Поред тога, можемо уочити повезаност сиромаштва и деградације животне средине. Због немогућности да себи приуште већи стамбени комфор, сиромашни становници великих градова су често принуђени да станују у подручјима у којима постоји већи ризик од разних видова катастрофа.

Друго, карактеристике онога што означавамо урбаним у великој мери одређују специфично испољавање безбедносних претњи. Још је Луис Вирт,³⁶ чувени социолог Чикашке школе, указао да урбани живот карактерише дезорганизација, ментални слом, самоубиства, деликвенција, криминал, корупција и неред. Аутор је предвидео изванредан степен друштвене дезорганизације која је производ густине насељености, величине града и хетерогености становника. У урбаним срединама односи између људи су површнији, лакше је сачувати приватности и анонимност, људи су отуђени те се

36 Louis Wirth, „Urbanism as a Way of Life“, *American journal of sociology*, University of Chicago Press, Chicago, 1/1938, p. 23.

боре да пронађу свој идентитет. Већа физичка и социјална мобилности, квалитет живота као и виши животни стандард, подстичу такмичење и индивидуализацију. У савременим градовима живи становништво врло разноликих демографских и економских карактеристика што у појединим случајевима може изазвати поделе и бити извор сукоба. Све ове и сличне карактеристике урбаних подручја утичу на начин на који се манифестују безбедносне претње, као и њихове карактеристике и специфичности у односу на национални, међународни или индивидуални ниво.

Трећи налаз упућује нас на закључак да, када се говори о урбаној безбедности, односно о граду како контексту у којем се остварује безбедност, природа безбедносних претњи у великој мери зависи од карактеристика и природе урбане средине, историјских услова развоја једног града, његове величине и структуре. Међу градовима у свету постоји различит степен развијености, конфигурације урбаног простора, просторни распоред становништва, различити културни и политички фактори. Стога не изненађује да ће у зависности од специфичности конкретне урбане средине зависити врста безбедносних претњи, начин њиховог испољавања и интензитета, али и безбедносни одговор на њих.

На крају, могуће је предложити и одређене критеријуме за систематизацију безбедносних претњи у урбаним срединама у односу на постојеће критеријуме у студијама безбедности. Као један од критеријума можемо узети одређење безбедности које даје Арнолд Волферс,³⁷ а који разликује објективну и субјективну димензију безбедности. По тој аналогiji могуће је говорити о претњама које су *објективне* и *субјективне*, односно оне о којима постоје реални показатељи у смисли штете које изазивају и оних претњи за које грађани „знају или осећају“ да постоје, и као последицу осећају страх, мењају понашање и траже заштиту. У односу на *процес секуритизације*, можемо разликовати оне претње које нису још увек секуритизоване, оне које су у процесу секуритизације, оне које су успешно секуритизоване, оне које се неуспешно секуритизују, као и претње које су десекуритизоване или које се неуспешно

37 Arnold Wolfers, „National security as an ambiguous symbol“, *Political science quarterly*, Academy of Political Science, New York, 4/1952, pp. 481-502.

десекуритизују. У односу на *актере*, односно *носиоце*, можемо разликовати претње које долазе од појединца, друштвених група, државе или неког међународног ентитета. У односу на *карактер*, можемо их поделити на друштвене (неједнакост, сегрегација..), затим природне (поплаве, земљотреси исл.), или технолошке (саобраћајне несреће, технолошки акциденти). Претње је могуће разврстати и на *традиционалне* (сиромаштво, криминал) као и *савремене* (тероризам, изазови везани за информационе и комуникационе технологије).

Сви ови, и неки други критеријуми, могу послужити истраживачима урбане безбедности, да систематизују постојеће знања о претњама урбаној безбедности. Осим тога ови критеријуми требало би да буду путоказ за класификацију оних појава које до сада нису означене као претње урбаној безбедности, али свакако испуњавају услове да то буду. Неки од тих проблема могу бити и неадекватно коришћење јавног простора од стране грађана (непрописно паркирање, одлагање отпада ван предвиђеног места), проблем бескућништва на јавним местима, као и питање прилива миграната у градска подручја, што може изазвати тензије између домаћег становништва и придошлица око коришћења јавног простора.

4. ЗАКЉУЧАК

Испитивање безбедности на нивоу града подразумева проучавање вредности које је потребно заштити од угрожавања, потом актере, односно провајдере безбедности који учествују у заштити вредности, као и безбедносних мера и средстава који им стоје на располагању. Један од централних елемената изучавања урбане безбедности представљају безбедносне претње које могу угрозити виталне вредности у урбаној средини и према којима су усмерени напори провајдера безбедности.

Представљене претње урбаној безбедности јесу безбедносни проблеми који се, у већој или мањој мери, могу испољити на међународном, регионалном, националном и индивидуалном нивоу. Међутим, у савременим градовима развијена је посебна безбедносна динамика која условљава да се познате безбедносне претње одвијају на специфичан начин,

карактеристичан за урбане средине. То значи да постоји нешто аутентично урбано када говоримо о савременим безбедносним претњама, те да оно што означавамо урбаним има свој утицај на праксу и перцепцију безбедности, и у крајњем свој израз има у урбаној безбедности.

Свакако да се дискусија о безбедносним претњама у градовима не исцрпљује овде представљеним, те би истраживачки напори у будућности требало да буду усмерени ка откривању нових изазова, ризика и претњи урбаној безбедности. Охрабрује савремени тренд све шире тематизације питања у оквиру урбане безбедности, те би у наредном периоду могли очекивати проширивање листе потенцијалних безбедносних проблема који су карактеристични за урбану средину.

ЛИТЕРАТУРА

- Липовац, Милан, „Допринос конструктивистичке парадигме студијама безбедности”, *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво, Београд, 3/2013, 439-460.
- Abrahamsen, Rita, Hubert, Don, Williams, Michael C., „Guest editor’s introduction to special issue on urban insecurities“, *Security Dialogue*, Sage, Thousand Oaks, 4-5/2009, 363-372.
- Abrahamsen, Rita, Williams, Michael C., „Securing the city: private security companies and non-state authority in global governance“, *International relations*, Sage, London, 2/2007, 237-253.
- Bartone, Carl R., Bernstein, Janis, Leitmann, Josef, *Managing the environmental challenge of Mega-Urban Regions*, Asian Institute of Technology, Bangkok, 1992.
- Beall, Jo, *Cities, Terrorism and Urban Wars of the 21st Century*, DESTIN, London, 2007.
- Borell, Klas, „Terrorism and everyday life in Beirut 2005: Mental reconstructions, precautions and normalization“, *Acta Sociologica*, Sage, London, 1/2008, 55-70.

- Brennan, Ellen, *Population, urbanization, environment, and security: a summary of the issues. Environmental Change and Security Project Report (Issue 5)*, The Woodrow Wilson Center, Washington, D.C., 1999.
- Bugliarello, George, „Urban security in perspective“, *Technology in Society*, Elsevier, New York, 4/2003, 499-507.
- Campbell, David, Graham, Stephen, Bertrand Monk, Daniel, „Introduction to urbicide: the killing of cities?“, Internet, http://muse.jhu.edu/journals/theory_and_event/toc/tae10.2.html, 25/4/2019
- Coward, Martin, "Network-centric violence, critical infrastructure and the urbanization of security", *Security Dialogue*, Sage, Thousand Oaks, 4-5/2009, 399-418.
- Coward, Martin, “‘Urbicide’ Reconsidered”, Internet http://muse.jhu.edu/journals/theory_and_event/toc/tae10.2.html, 25/4/2019
- Dimitrijević, Ivan, Paraušić, Ana, *Katalog baza podataka za istraživanja u oblasti bezbednosti*, Centar za primenjenu bezbednost, Beograd, 2017.
- Driver, Felix, Gilbert, David, *Imperial cities*. Manchester University Press, Manchester, 2003.
- Edward, Peter, „The ethical poverty line: A moral quantification of absolute poverty“, *Third World Quarterly*, Routledge, Abingdon, 2/2006, 377-393.
- Ejodus, Filip, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, Službeni glasnik, Beograd, 2012.
- Gat, Azar, *A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War*, Oxford University Press, Oxford, 2001.
- Gavia, Alejandro, Pagés, Carmen, „Patterns of crime victimization in Latin American cities“, *Journal of Development Economics*, Elsevier, Amsterdam, 1/2002, 181-203.
- Glaeser, Edward, Sacerdote, Bruce, *Why is there more crime in cities?*, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 1996.

- Graham, Stephen, Marvin, Simon, *Splintering Urbanism: Networked Infrastructures, Technological Mobilities and the Urban Condition*, Routledge, London, 2001.
- Hoelscher, Kristian, Nussio, Enzo, „Understanding unlikely successes in urban violence reduction“, *Urban Studies*, Routledge, Abingdon, 11/2016, pp. 2397-2416.
- Jütersonke, Oliver, Muggah, Robert, Rodgers, Dennis, „Gangs, urban violence, and security interventions in Central America“, *Security dialogue*, Sage, Thousand Oaks, 4-5/2009, 373-397.
- Koschnik, Wolfgang, *Standard Dictionary of the Social Science*, French & European Pubns, Paris, 1992.
- Lipovac, Milan, „Konceptualna analiza bezbednosti“, u zborniku: *Međunarodna bezbednost: Teorijski pristupi* (ur. Milan Lipovac, Dragan Živojinović), Inovacioni centar Fakulteta bezbednosti, Beograd, 2014, 49-72.
- Mamford, Luis, *Kultura gradova*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2010.
- Manwaring, Max, *Street Gangs: The New Urban Insurgency*, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle, 2005
- Meško, Gorazd, Tominc, Bernarda, Sotlar, Andrej, „Urban security management in the capitals of the former Yugoslav republics“, *European journal of criminology*, Sage, London, 3/2013, 284-296.
- Moser, Caroline, McIlwaine, Cathy, „Latin American urban violence as a development concern: towards a framework for violence reduction“, *World development*, Pergamon, Oxford, 1/2006, 89-112
- Moser, Caroline, Rodgers, Dennis, *Change, violence and insecurity in non-conflict situations*, Overseas Development Institute, London, 2005.
- Muggah, Robert, *Researching the urban dilemma: Urbanization, poverty and violence*. International Development Research Centre, Ottawa, 2012.

- Paraušić, Ana, „Smart city ICT Solutions for Enhancing Human Security“, In: *The Proceedings of Human Security and New Technologies. 4th International Academic Conference on Human Security* (Ed. Svetlana Stanarević, Goran J. Mandić, Ljubinka Katić), Faculty of Security Studies, Human Security Research Center, Belgrade, 2018, 241-247.
- Preece, Julia, „Widening participation for social justice: poverty and access to education“, In: *Widening access to education as social justice* (ed. Oduaran, Akpovire, Bhola, Harbans, Springer, Dordrecht, 2006, 113-126.
- Rosenau, William, „Every room is a new battle“: The lessons of modern urban warfare“, *Studies in Conflict & Terrorism*, Taylor & Francis, Philadelphia, 4/1997, 371-394.
- Shapiro, Michael, „Managing urban security: City walls and urban metis“, *Security Dialogue*, Sage, Thousand Oaks, 4-5/2009, 443-461.
- Tilly, Charles, *Cities and the Rise of States in Europe, AD1000 to 1800*. Westview, Boulder, 1994
- vanDijk, Jan, „Criminal Victimization: A Global View“, In: *Surveying Crime: A Global Perspective – Proceedings of the International Conference*, ISTAT, Rome, 1998, 63-93.
- Winton, Alisa, „Urban violence: a guide to the literature“, *Environment and Urbanization*, Sage, Thousand Oaks, 2/2004, 165-184.
- Wirth, Louis, „Urbanism as a Way of Life“, *American journal of sociology*, University of Chicago Press, Chicago, 1/1938, 1-24.
- Wolfers, Arnold, „National security as an ambiguous symbol“, *Political science quarterly*, Academy of Political Science, New York, 4/1952, 481-502.

Ana Paraušić

Milan Lipovac

CHARACTERISTICS OF THE URBAN SECURITY THREATS

Resume

Urban security is a complex research field, comprised of various security problems (risks, vulnerabilities, threats), diverse actors, i.e. providers involved in the achievement and enhancement of the security in urban areas, as well as strategies, activities and resources aimed at resolving security problems in order to protect vital values in the urban environment. Security threat is one of the key and perhaps the most important elements of urban security. Bearing this in mind, some of the most frequently problematized security threats in the urban environment are presented, and their characteristics, causes and consequences described. In addition, some of the basic specificities of threats to urban security are also highlighted in order to identify common characteristics and possible patterns regarding the causes and manifestations of urban security threats. Finally, possible criteria for the classification of security threats to urban areas are presented, as an expression of the need for further establishment and systematization of the field of urban security. Urban crime and violence, armed conflicts, urban terrorism, urban poverty and degradation of urban environment are some of the most frequently and traditionally studied threats to urban security. Although this list is not definite, some basic urban security threats characteristics could be derived. First, it should be noted that multiple threats can occur at the same time, and that they often have an empowering effect. In such cases, it is sometimes difficult to determine what cause is, and what the consequence is, while it is only evident that

they have negative effects on the normal urban life. Secondly, urban largely determines the specific manifestation of security threats. The third finding leads us to the conclusion that when it comes to urban security, that is, the city as the context in which security is realized, the nature of the security threats depends to a large extent on the characteristics and nature of the specific urban environment, the historical conditions of a city's development, its size and structure. Lastly, it is worth mentioning that the discussion on security threats in cities is not exhausted with authors' work, and research efforts in the future should focus on discovering new challenges, risks and threats to urban security.

Keywords: urban security, security threats, urban security threats, classification of urban security threats, urban crime, urban warfare, urban terrorism, urban poverty, urban environment degradation.

* Овај рад је примљен 8. маја 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 1. јуна 2019. године.